

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ І ДІАГНОСТИКА ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ

**Іваненко Б.В., студентка 6-го курсу,
Напрямок підготовки «Фінанси і кредит»
(спеціалізація «Банківські технології і процеси»),
Українська академія банківської справи**

**Науковий керівник: Сисоєва Л.Ю.,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри банківської справи
Українська академія банківської справи**

Анотація

У статті визначено сутність поняття «проблемний кредит», основні причини та наслідки появи проблемної кредитної заборгованості; досліджено динаміку обсягів проблемних і недіючих кредитів в банківській системі України.

Ключові слова: проблемний кредит, проблемні активи, недіючий кредит, проблемна заборгованість, банк, банківська система.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку банківської системи України спостерігається проблема зростання частки проблемних кредитів в структурі балансу, що призводить до дефіциту ліквідності банків, зниженню рівня капіталізації та прибутковості, обумовленого необхідністю формування резервів. Тому ефективне управління проблемними кредитами є обов'язковою умовою збереження фінансової стабільності банків.

Слід відзначити, що для побудови ефективної системи управління проблемними кредитами необхідно в першу чергу визначитись з тлумаченням даного терміну, оскільки без формування чіткого понятійного апарату важче

побудувати цілісну теоретичну систему по управлінню проблемними кредитами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти оцінки якості кредитного портфеля банку вже досліджено багатьма вітчизняними науковцями: Примостка Л.О. [16], Вовк В.Я. [3], Колодізев О.П. [6], Крухмаль О.В. [8], Сисоєва Л.Ю. [2]. Серед праць зарубіжних вчених уваги заслуговують роботи Кузнецова С.С. [9] та Шустової Є.П. [20].

Невирішені частини досліджуваної проблеми. Постійне зростання обсягів заборгованості в банківській системі України потребує пошуку нових дієвих інструментів своєчасного і системного виявлення проблемних кредитів.

Метою дослідження є систематизація наукових підходів до визначення проблемних кредитів і аналізу своєчасного їх виявлення.

Виклад основного матеріалу. Оцінюючи ступінь наукової розробленості даної проблеми, слід відзначити, що теоретичні аспекти пов'язані з вивченням управління проблемними кредитами до сих пір залишаються недостатньо опрацьованими. Незважаючи на те, що вченими достатньо уваги приділено питанню управління проблемними кредитами і практичним аспектам управління ними, в науковій літературі відсутнє єдине розуміння сутності поняття «проблемні кредити». Крім того, аналіз наукових праць вітчизняних та закордонних вчених-економістів, показав, що не існує єдиного підходу віднесення активів до категорії проблемних. Саме тому виникає необхідність в систематизації теоретичних підходів до визначення сутності дефініції «проблемні кредити», а також ідентифікації потенційних ознак віднесення активів до категорії проблемних.

Зауважимо, що в законодавстві України відсутнє поняття «проблемні кредити». В той же час в методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалених постановою Правління Національного банку України № 104 від 15.03.2004 р. вказано, що негативно класифіковані активи – це частина активів банку, які не відповідають критеріям стандартної

заборгованості. До різних видів активів можуть висуватися різні вимоги (фактори) класифікації, наприклад: стан контрагента та стан обслуговування заборгованості для кредитних операцій; хронологічний фактор для дебіторської заборгованості тощо. До складу цих активів відносять субстандартні, сумнівні та збиткові кредити; дебіторську заборгованість, яка віднесена до категорій класифікації, під які створюються резерви; нараховані доходи, прострочені понад 31 день; залишки за кореспондентськими рахунками, які віднесені до категорій класифікації, під які створюються резерви [10].

Відповідно до Положення НБУ «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» № 23 від 25.01.2012 р., сумнівними є кредити четвертої категорії ризику, безнадійними – п'ятої категорії ризику [18].

Аналізуючи портфель проблемних активів банків розвинених країн слід зазначити, що найбільшу частку займають різні види цінних паперів та їх похідні, а в Україні основна сума проблемних активів - це прострочена або сумнівна заборгованість за кредитами. Враховуючи таку ситуацію, більшість вчених розглядає управління проблемними активами з точки кредитного процесу. Зокрема, такі вчені як А.І. Граділь, В.І. Міщенко[11], Р.В. Лисенко та Р.Ф. Пустовіт [19] досліджують питання управління проблемними активами в банку в контексті управління проблемними кредитами. Наприклад, Ю.В. Каракай та В.Л. Наконечний під терміном «проблемні активи» розглядають майнові права за кредитами, наданими банками фізичним або юридичним особам, заборгованість за якими класифікована за ступенями ризику як субстандартна, сумнівна, безнадійна відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України [17]. Зазвичай, всі підходи до визначення поняття «проблемні кредити» зводяться до того, що такими вважають кредити за якими своєчасно не проведено один чи декілька платежів, суттєво знизилась ринкова вартість забезпечення та виникли обставини, які викликають сумніви щодо повернення позики. Тобто, в випадку відхилення від терміну повернення, обумовленого в кредитному договорі, чи запланованого

графіку погашення за кредитом, а також в випадку інших негативних змін в стані позичальника пропонується переводити кредит до категорії проблемних.

Схожа позиція в оцінці проблемних кредитів притаманна органам банківського нагляду різних країн, які пов'язують ступінь проблемності з терміном простроченої заборгованості. В деяких з них, зокрема в США, кредити класифікуються як проблемні тільки після 90 днів з моменту виникнення простроченої заборгованості. В інших країнах цей термін є коротшим, наприклад, в Хорватії – до 30 днів. А в Португалії кредитну заборгованість відносять до проблемної, якщо хоча би один платіж за кредитом пропущений. Центральний банк Ізраїлю уникає критерію тривалості простроченого платежу, а під проблемними кредитами визначає кредити які перебувають під особливим наглядом, з тимчасовим простроченням платежів, вже реструктуризований, або реструктуризація схвалена, але ще не проведена, за яким не нараховується дохід, або визначений як сумнівний повністю або частково [1].

Велика кількість українських вчених визначають проблемний кредит як кредити, за яким існує принаймні одна із ознак, а саме: суттєве порушення своєчасності платежів, погіршується фінансовий стан позичальника та знецінюється забезпечення [2,8].

При оцінці проблемних кредитів виділяють такі дві відмінності:

– відповідно до українських правил обліку на рахунках простроченої заборгованості в банках відображається тільки сума тих траншей, за якими відбулося порушення термінів погашення, тобто в Україні при визначенні простроченої заборгованості до уваги приймаються тільки суми прострочених траншів. А згідно з міжнародного підходу для визначення фактичного обсягу проблемних кредитів необхідно враховувати всю суму кредиту, якщо за таким кредитом зафіксована прострочка погашення;

– в випадку реструктуризації проблемного кредиту банки не відносять його до проблемних. Міжнародні рейтингові агентства вважають такі

кредити за своєю сутністю проблемними, і, відповідно, враховують їх при підрахунку обсягів проблемної заборгованості банків [8].

Також слід розрізняти реальну та потенційну проблемну заборгованість. Реальною є заборгованість проблеми з повернення якої вже наявні, вона представляє собою заборгованість яка відображена в обліку на відповідних рахунках. Потенціальна заборгованість – строки погашення за якою не наступили, але в ході кредитного моніторингу були діагностовано ознаки проблемності. Кількісно вона складається з відповідних частин строкової та пролонгованої заборгованості.

Таблиця 1 – Потенційні проблеми повернення кредиту юридичних осіб

Сигнальні моменти	Форми прояву
Пов'язані з історією клієнта	Несвоєчасне погашення кредиту або відсотків в минулому, наявність різної інформації про клієнта, наявність простроченої заборгованості в інших банках та ін..
Пов'язані з керівництвом	Поява негативної інформації про вище керівництво (запити правоохоронних органів або податкової), часті зміни керівництва, зміна ділового клімату на виробництві, незаплановані перевірки контролюючих органів та ін..
Пов'язані з галузевою ознакою	Належність клієнта до галузі, яка на даний час є неприбутковою(проблемною), зміна в законодавстві, використання старого обладнання та ін.
Пов'язані з організацією кредитування	Відсутня програма погашення кредиту та чіткі цілі використання кредитних коштів, відсутні вторинні джерела погашення кредиту та ін..
Фіксує відхилення встановлених норм	Перегляд умов кредитування, порушення в періодичності надання звітності, наявність претензій до поточного рахунку, збільшення обсягу простроченої кредитної заборгованості, в тому числі і за рахунок податків та ін..

Негативна інформація про здатність боржників виконувати свої зобов'язання акумулюється в ході проведення банками кредитного моніторингу. Узагальнення практики банків та світового досвіду дозволяє визначити основні сигнальні моменти, які допомагають в ході кредитного

процесу виявити потенційні проблемні кредити, надані юридичним особам. Їх групування за сферами наведені в таблиці 1.

Аналізуючи обсяг проблемних кредитів банків України слід відзначити, що їх збільшення є негативною ознакою для банківської системи.

На рисунку 1 відображена динаміка обсягів наданих кредитів, частка простроченої заборгованості, обсягів та частка сформованих резервів за активними операціями банків України станом на 01.01.2008 – 01.01.2015р. [14].

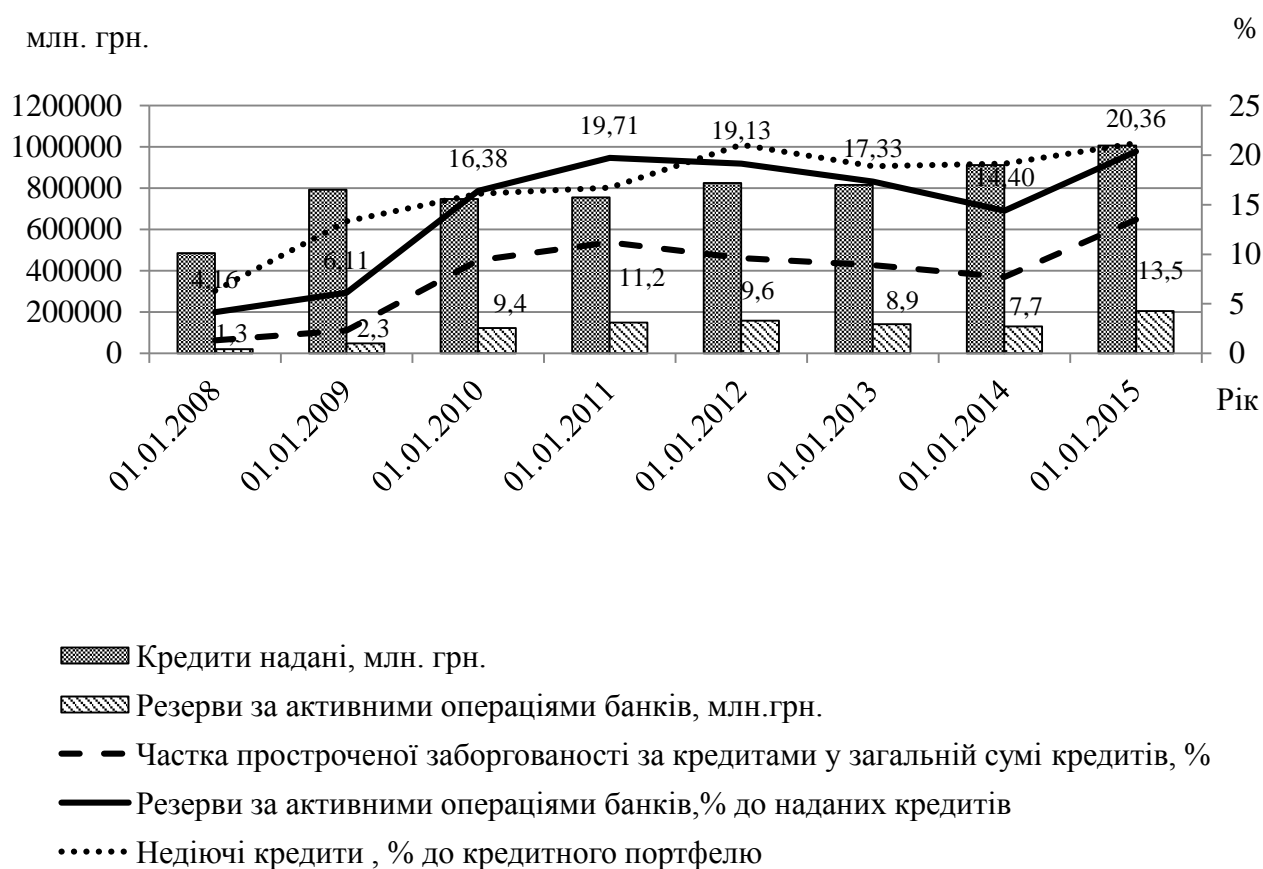

Рисунок 1 – Динаміка обсягів наданих кредитів, частка простроченої заборгованості, частка недіючих кредитів, обсягів та частка сформованих резервів банками України за 2008–2014 рр.

Аналізуючи частку проблемної заборгованості можна сказати, що за весь період аналізу вона мала тенденцію до збільшення і з 01.01.2008 р. по 01.01.2014 р. частка проблемної заборгованості зросла з 1,3% до 13,5% від загального обсягу наданих кредитів. Її суттєве зростання (на 5,8 %) у 2014 році в

порівнянні з попереднім роком викликано погіршенням фінансового стану позичальників в результаті погіршення економічної ситуації в Україні, політичної кризи, девальвації гривні, інфляційних процесів.

Висновки. З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що питання проблемних кредитів зараз є виключно гострим для банків України, і чекати на його швидке виправлення немає підстав. Вважаємо, що органам нагляду і регулювання доцільно враховувати найкращу світову практику в контексті ідентифікації таких кредитів, а саме: визначати проблемні кредити не тільки як прострочені, але й пролонговані, за якими фінансовий стан позичальника визнається слабким; підвищити вимоги до банків щодо оприлюднення звітності про реструктуризацію кредитів, щоб уникнути недостовірного відображення пролонгованих кредитів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dealing with Problem Debts. – Supervisor of Banks. Proper Conduct of Banking Business (12/10): Bank of Israel [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/nihul_takin/eng/314_et.pdf

2. Сисоєва, Л.Ю. Ризики передачі проблемних кредитів банками України [Текст] / І. В. Белова, Л. Ю. Сисоєва // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2012. – Випуск 35. - С. 51-57.

3. Вовк, В.Я. Кредитування і контроль: навч. посібник [Текст] / В. Я. Вовк, Хмеленко. О. В. – К. : Знання, 2008. – 463 с.

4. Дмитренко, М.Г. Кредитування і контроль [Текст] підручник/ М.Г. Дмитренко, В.С. Потлатюк. – К.: КОНДОР, 2005. – 296 с.

5. Карасьова, З.М. Управління проблемними кредитами банку [Текст] / З.М.Карасьова, О.М.Михайленко // Наука й економіка. - 2010.- № 3.- С.36-40.

6. Колодізєв, О.М. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері [Текст] / О.М. Колодізєв, І.М. Чмутова, І.О. Губарева.- Х.: ВД "ІНЖЕК", 2004.- 408 с.

7. Коцовська, Р.Р. Операції комерційних банків : [Текст] навч. посіб./Р.Р. Коцовської– Львів : ЛБІ НБУ, 2001. – 516 с.

8. Крухмаль, О.В. Регулювання проблемних кредитів в банках України: теоретичні та методичні аспекти [Текст] /О.В.Крухмаль / Вісник ОНУ ім. І.І.Мечникова – 2013. №2

9. Кузнецов, С. В. Ссудная задолженность кредитных организаций: проблемы и инструменты её урегулирования [Текст]: / С. В. Кузнецов. - К., 2007

10. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: постанова Правління Національного банку України № 104 від 15.03.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36986>

11. Міщенко, В. Удосконалення управління проблемними активами банків / В.І. Міщенко, А.І. Граділь // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 43–54.

12. Офіційний сайт Базельського комітету з банківського нагляду [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>

13. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.imf.org/external/index.htm>

14. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

15. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org>

16. Примостка, Л. О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : підручник / Л. О. Примостка – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.

17. Проект Закону «Про санаційний банк» (реєстр. № 8586 від 31.05.2011 р.) [Электронный ресурс] / Ю. В. Каракай, В. Л. Наконечний // Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=40512.

18. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями затверджене постановою Правління НБУ від 25.01.2012 № 23[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0474-00>.

19. Пустовійт, Р.Ф. Тенденції та перспективи управління проблемними активами глобальній банківській системі / Р.Ф. Пустовійт, Р.В. Лисенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 3. – Т 3. – С.179–182

20. Шустова, Е.П. «Проблемный кредит»: терминологическое содержание, критерии определения и факторы возникновения [Текст] / Е.П.Шустова // Вестник Алтайской академии экономики и права. - 2010. - №4. - С. 21-32

Аннотация

Иваненко Б. В. Теоретические основы и диагностика проблемных кредитов

В статье определена сущность понятия «проблемный кредит», основные причины появления проблемной задолженности; проанализирована динамика объёма проблемных кредитов в банковской системе Украины.

Ключевые слова: проблемный кредит, проблемные активы, недействующий кредит, проблемная задолженность, банк, банковская система.

Summary

Ivanenko Bohdana Theoretical bases and diagnosis of non-performing loan

The article defines the essence of the concept of «non-performing loan», the underlying causes of the emergence of problem credit debt; investigated the dynamics of the volume of problem loans in the banking system of Ukraine.

Key words: non-performing loan, distressed asset, inactive credit, bad debts, the bank, the banking system.

Іваненко, Б.В. Теоретичні основи і діагностика проблемних кредитів [Текст] / Б.В. Іваненко // Молодіжний науковий вісник УАБС. Серія: Економічні науки: зб. наук. праць студентів, магістрантів та молодих вчених.– Суми: УАБС.- 2015.- № 10.- С. 49-57.